

ALBERTUS FRANCISCUS RAMON :

LEVERTRAAN UIT RAVERSIJDE

Een bewogen levensgeschiedenis met koninklijke interventies.....

door Rudy De Clerck

LEVERTRAAN....

In de periode 1850-1950 was de visverwerking in de Vlaamse kuststreek een niet te onderschatten activiteit. De Panne, Nieuwpoort, Oostende en evenzeer Brugge hadden toen bloeiende artisanale centra om vis wat langer houdbaar te krijgen voor de consument. Dat gebeurde door het roken of het drogen van vis, in hoofdzaak haring en sprot.

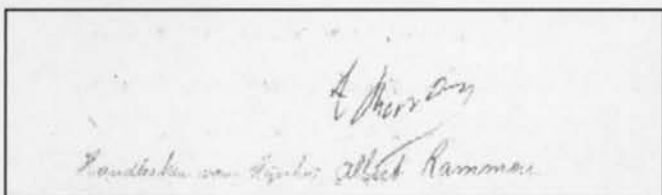
Maar in Mariakerke en later in Raversijde was er nog een andere vorm van verwerking : een productie eenheid voor het bereiden van levertraan en op dat moment uniek in België! Over deze pionier gaat onderstaand artikel.

Wie van de oudere generatie herinnert zich niet de afschuwelijke momenten toen men beslist had dat de jeugd behoefte had aan levertraan? Wat was eigenlijk levertraan : een olieachtige vloeistof getrokken uit vislevers met een overdadige concentratie aan vitamine A en D , allebei essentieel voor de groei en de opbouw van kinderen (vooral in oorlogstijd !). Amper een lepel per dag was voldoende, maar... wàt een slechte geur en smaak. Walgelijk.... Maar reeds eind de 19e eeuw werd dit product beschouwd als het wondermiddel tegen vele kwalen.

EEN PIONIER TER ZAKE

Albertus Franciscus Ramon was een geboren Mariakerkenaar (°10.09.1852) en huwde met Emerancia Rosalia Pepers (uit dezelfde gemeente) op 11 december 1876.

Zijn levensloop en vooral zijn originele loopbaan en beroepsbezigheid waren merkwaardig: een producent van levertraan! Genoeg redenen dus voor dit artikel

Albert Ramon tijdens WOI (**)

VAN WERKMAN TOT ONDERNEMER

In geschriften beweerde hij dat hij als jongeling aanvankelijk "een arme werkmán" was, maar na zijn huwelijk in 1876 startte hij zijn eigen bedrijfje in Mariakerke "in een pakhuisje tegen de Zeedijk" .. dat "maar 20 tot 25 meters afgelegen was door rijke mensen bewoonde huizen". Een exact adres is niet gekend, maar het moet dicht bij de huidige Northlaan geweest zijn , zoals hij

trouwens schrijft in 1896 “...op een stukje grond te Mariakerke, welke ik ongelukkig heb moeten afstaan aan de Staat voor de aanstaande duinwerken enz...Zaak Colonel North..”

Over zijn bedrijf was hij bijzonder fier : “dat ik eindelijk het gedacht kreeg, met de weinige centen welke ik bezat, eenige vischlevers te kopen, die tot Medecijn olie te bereiden, en alzoo was het begin van mijnen handel, die nu de eenigste is in gansch België”.

Hij legde ook uit hoe alles werkte : “De kabeljauw levers zijn versch te Oostende uit de visschen gesneden; zij zijn vervoerd in tonnen een of twee maal per week, in eene kleine hoeveelheid, en die worden eens per week in eenen ketel gekookt.... De olie afgetapt zijnde, verkoop ik den grond aan de landbouwers aan frcs 50 de duizend kilo of vijf franken per honderd kilos”.

Het bedrijf functioneerde probleemloos tot in 1885..

HET GEDWONGEN EINDE IN MARIAKERKE.

De explosieve economische activiteiten van een Engelse Kolonel North in Mariakerke betekenden een kleine ramp voor Ramon en zijn bedrijfje. Kolonel North (volgens betrouwbare bronnen een stroman van Leopold II) kocht immers alle duinen op gelegen tussen de Koninklijke Chalet en Mariakerke en die eigendom van de Belgische Staat waren. En zo begon hij aan een ware renovatie ter plekke met een duidelijk spanningsveld tussen toerisme en plaatselijke bevolking. Dus moest ook het gebouw van Ramon verdwijnen.

Hiernaast de kenbaarmaking - verschenen in “De Duinengalm van 28 maart 1886”- met betrekktot het slopen van het gebouw en de afhankelijkheden van Ramon.

Bestuur der Domeinen.

KANTOOR OOSTENDE.

De ontvanger der Domeinen te Oostende, maak kenbaar dat hij zal openbaarlijk verkoopen, ter plaats, op *Vrijdag 3 April 1896*, om 4 1/2 ure sticht 's namiddags, de **GEBOUWEN van twee WOONHUIZEN en Afhankelijkheden**, staande te Mariakerke, wijk Albertus, toebehoorende aan den Belgischen Staat en voordozen aan Albert Ramon en Ferdinand Germonprez.

De gebouwen zullen moeten afgebroken en de materialen weggeruimd binnen de zijn 8 dagen.

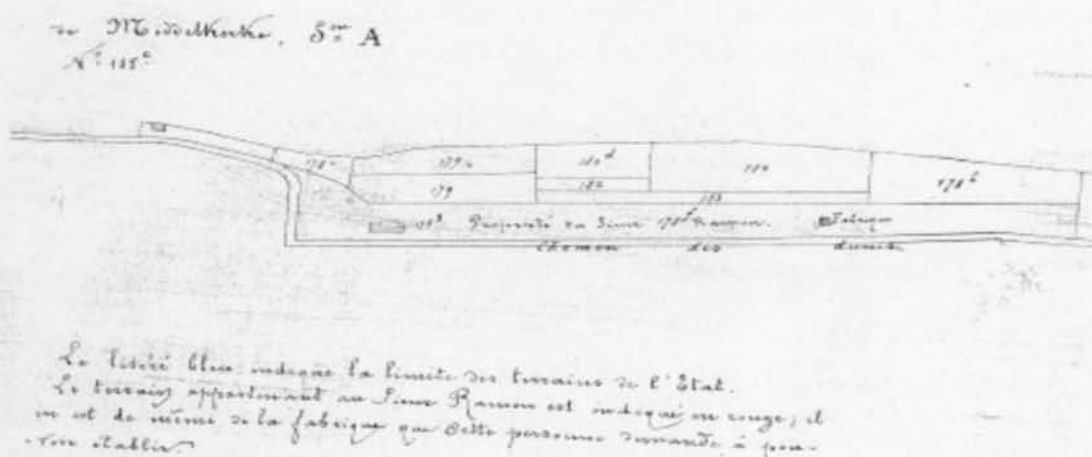
De verkooping geschiedt op komplant met 10 o/o verhoog.

DUS DAN MAAR VAN MARIAKERKE NAAR RAVERSIJDE

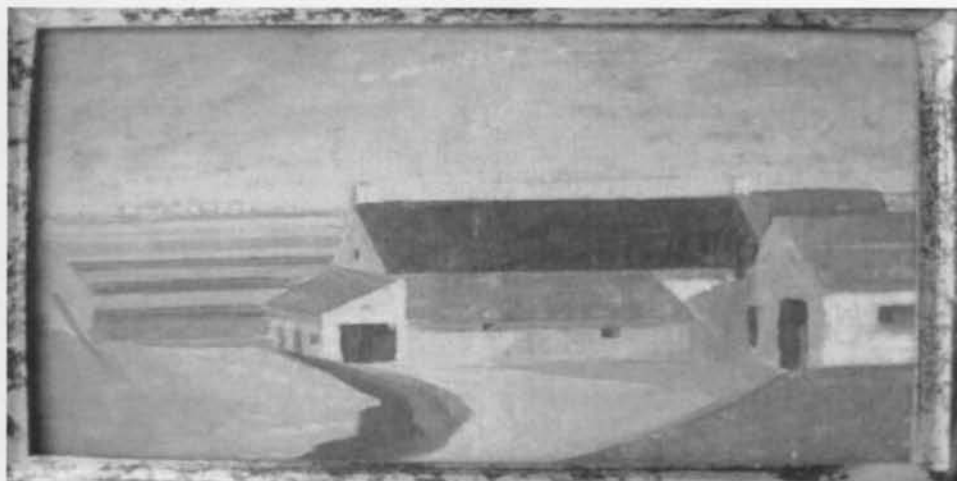
Albert Ramon wou echter door deze onteigening niet bij de pakken blijven zitten, want eind 1885 richtte hij reeds een aanvraag tot de gemeente Middelkerke en tot de arrondissementscommissaris A. Kervyn te Brugge om zijn vroeger bedrijf te mogen voortzetten op zijn nieuwe eigendom in Raversijde. Het zou voor hem een zeer drukke periode worden:

Dat domein had een totale oppervlakte van 2 ha 39 a 2 ca, zijnde dijk en duinenland met het gebouw dat er zich op bevond gelegen tegen de Hooge Duinen ter gehucht Walraversijde, en dit voor de som van 5.500 frank. Op 6 augustus 1895 hadden Albert Ramon en zijn echtgenote Emerence Pepers dit gekocht. De openbare verkoop ging door in Herberg de Tramstatie te Middelkerke. Eigenaardig, maar Albert Ramon bood echter niet zelf maar via een stroman, Joannes Zonnekein, barbier te Mariakerke!

Het langgerekt stuk grond langs de Duinenweg was dus zijn domein (op een afstand van 1150 m van het Duinenkerkje van Mariakerke. Hieronder het plan met de aanpalende percelen (*):

Hij woonde links op dat domein in een huis met een stuk water erbij wat de 'haendepit' of "hanenput" heette. De fabriek was rechts op dat domein (fabrique) op de plaats waar nu de kantine van de camping "Ramon" staat. Eén van de problemen was dat een bepaald perceel benoorden tot de "Domeinen van den belgischen Staat" behoorde.

Van zijn huis rest er nog bovenstaande schilderij dat toch op een relatief grote woning wees (**). Op de Gemeente stond Albert ingeschreven als "landbewerker".

DE PROTESTEN VERBONDEN AAN DE EXPLOITATIEAANVRAAG

Vermits Raversijde toen nog bij Middelkerke behoorde, hadden deze gemeente en haar inwoners een adviserende functie bij de mogelijke exploitatievergunning voor een levertraanbedrijf op dat domein. Toenmalig Burgemeester Dierendonck coördineerde deze plaatselijke adviesvorming. Een positief advies, nodig voor een mogelijke vergunning, was van de kant van de bewoners zeker niet evident, integendeel.

Eerst waren er in het dossier van de aanvraag een aantal administratieve gebreken vastgesteld, o.a. grondplannen. Dat echter werd door Albert Ramon reeds in april van 1896 verholpen.

Daarna startte het "de commodo et incommodo" onderzoek. Brieven werden gestuurd naar Weduwe de Preud'homme d'Hailly, Van Damme (eigenaar te Poperinge), Onraet de Sommary (brouwer te Poperinge), Andreas Van Iseghem (Gent), Jonnes Blondeel (hovenier te Middelkerke), VandenBussche (voorzitter Kerkfabriek Middelkerke), Danneel Goethals (eigenaar te Heule).

Opvallend was dat deze zgn. bureu van Ramon weinig rechtstreeks met Middelkerke te maken hadden. Het waren blijkbaar "tweede verblijvers", dus 'avant la lettre' ?

Een voornaam grondeigenaar, Danneel Goethals, en een bediende "der Staat voor de gronden der duinen" tekenden toen verzet aan tegen dit bedrijfje. Goethals bv. schreef zijn bezwaren reeds midden april naar de Burgemeester met o.a. *"verzoeken van niet te aanveerden"* omdat *"zijne grond, die palende is aan mijn eigendommen te Middelkerke en die kan merkelyk zoude beschadigen door den slechten reuk en daar ik al verscheide maal daar naar vraag gehad hebbe voor bouwgrond"*

Eind april schreven ook een vijftal "pachters en gebruikers der landerijen ter dezer gemeente in de nabijheid van het perceel n° 184 een gezamenlijke protestbrief met als volgend argument *"...niet toe te staan omreden der verpestende geuren, die zij zou verspreiden en den bederving van de wateren indenwelke de vuilnissen van de gezegde fabriek zouden loopen, de minachting, de stoornis en den hinder die zij in het gebuurte zou teweeg brengen"*, getekend J. Grijspeerde, Karel Van Steenkiste, F. Van Bosen, F. Mortier en L. Van den Bohede. Pikant gegeven is dat François Mortier, veldwachter van beroep met de bijnaam "sissen de garde", in 1895 het tweede hoogste bod op het bewuste perceel in de Duinenstraat had gedaan en het dus had moeten laten aan Ramon. Zou zijn protest ook niet uit rancune zijn geweest?

Op 24 april volgde dan een negatief advies door de "Bestuurder der Registratie en Domeinen" te Brugge. De redenen hierbij was eerstens de mogelijkheid van *"eene nederlegging van overblijfsels voortkomende van deze fabriek op het Staatsgebied"* en verder *"de afloeping der wateren voortkomende van gezegde fabriek"* en *"ongezonde dampen, uitwasemingen"*.

Ook het Schepencollege van Middelkerke gaf op 10 mei 1896 een duidelijk negatief advies : *"daar de ongezonde dampen, uitwasemingen en vuile wateren van dergelijke fabrieken voortkomende, in gans den omtrek minachting, stoornis en grooten hinder toebrengen"*

Tenslotte kreeg Albert zelfs een proces-verbaal aangesmeerd op 19 juni 1896 van het Commissariat de Police -Commune de Middelkerke : *"overtreding van K.B. 29 jan 1863 zonder de vereiste toelating alhier op zijnen eigendommen tot smelting van vislevers te zijn overgegaan"* !!! Zat ook hier "sissen de garde" niet voor iets tussen?

DE VERDEDIGING VAN RAMON

Eind juni 1896 reageerde Albert Ramon zeer heftig op bovengenoemde protesten met een vier bladzijden tellende brief naar de h. Kervyn, de Arrondissementscommissaris van Brugge. Met een mooi handschrift (maar wel niet van de hand van Albert) gaf hij op een pathetische wijze zijn argumenten ter verdediging. Een greep hieruit:

"Ik was over 12 jaar een arme werkman, hebbende een overgroot gezin, 8 kinderen en had een oude vader die nu 95 jaren oud is!! ...ik laat u oordelen of ik niet geleden heb en moeten sparen met mijn kleine daguur om alle die personen te voeden en te kleeden".

"die olie is door alle Doctoren aanbevolen voor zieken"

"laat mij toe te zeggen dat de veldwachter Mortier ter verkooping de meestbiedende was naar mij voor hetzelfde stuk land"

"op de geheele buurte in den omtrek ben ik tenminste ven den eenen 50 meters afgelegen en vananderen van 200 tot 400 meters, hoe zoude er kunnen slechte geur bestaan"

“ de kabeljauwlevers worden eens per week gekookt, geheel dichtgemaakt, dat er noch stoom noch niets uit kan koken, anders zoude ik daarvan veel verliezen, alleen de rook van het hout of koken gaat door de schouwen”

De hiernaast staande ruwe schets die hij ter zake maakte, was daarvoor een bewijs (*):
Het betroffen ijzeren ketels ‘in “fonte” met dito deksel.

Bovenop stuurde midden juni 1896 de toenmalige burgemeester Passchijn van Mariakerke een soort “steunbrief” naar de Bestendige Deputatie : *“bevestigt dat Sieur Ramon gedurende negen opvolgende jaren olie gemaakt van kabeljauwlevers in eene afhankelijkheid zijner woning in de duinen alhier (dus Mariakerke) gelegen en dat er gedurende dit tijdstip geene reclamen hierover zijn gedaan geweest”*

FINAAL ADVIES VAN DE BESTENDIGE DEPUTATIE

Uiteindelijk volgde op 18 november 1896 in een Franstalige brief door de Bestendige Deputatie van West-Vlaanderen toch een gunstig advies en toestemming van exploitatie voor de duur van 10 jaar.

Dat was ergens toch verwonderlijk rekening houdend met:

- de protesten van zes eigenaars en huurders uit de omgeving
- het negatief advies van de Directeur van de “Registratie en Domeinen”
- het negatief advies van Burgemeester Dierendonck en het Schepencollege van Middelkerke

De argumenten pro van de Deputatie waren :

- er was op 7 augustus een zeer positief advies van Mr. Vanden Daele, “délégué pour l’inspection du Travail” uit Brugge en een positief advies op 6 november van de Directeur van Bruggen en Wegen uit Brugge
- verder was de Deputatie van oordeel dat de afstand tot de onmiddellijke bureu dermate groot was, zodat geen reukhinder zou voorkomen
- ook het feit dat het transport van de vislevers naar de fabriek in gesloten vaten gebeurde
- dat de levertraan in gesloten vaten werd geborgen en het residu als landbouwmeststof werd gebruikt
- dat de werkwijze geen afvalwater met zich meebracht zodat ook voor geen verontreiniging van de riolen (beken) in de omgeving moest worden gevreesd.

Het positief advies voor exploitatie bevatte wel 8 voorwaarden waaronder :

- de werkvloer moet ondoordringbaar zijn
- regelmatige reinigingen met chloorwater
- niets mag aan de open lucht worden geplaatst
- schade aan derden (buren) is ten laste van de eigenaar van de fabriek

Zodus , Albert kon opnieuw zijn levertraan productie voortzetten, maar....

TOEN KWAM LEOPOLD II IN 1902 OPNIEUW OP DE PROPPEN !

Op 6 december 1902 kwam dan een volgend drama in het leven van Albert Ramon. De nieuwe "Ingénieur en chef Directeur" van Bruggen en Wegen schreef toen een brief naar de Provinciegouverneur om de gedane exploitatievergunning zeker niet te verlengen na de toegestane periode tot 1906. De reden hiervoor was de vaststelling dat Raversijde een belangrijke expansie had gekend en dat "*un chalet norvégien a été construit par le Roi (dus Leopold II) dans les Dunes de Raversijde*". In zijn brief gaf hij ook blijken van oneensgezindheid met zijn voorganger die destijds in 1896 een gunstig advies had geformuleerd ondanks het feit dat "*la demande d'établissement de cette fabrique avait soulevé une opposition presque générale*"...

Het vervolg van dit verhaal is grotendeels onbekend. Eerstens zijn er geen documenten die wijzen op een verplichte stopzetting van het bedrijf. Verder zijn er signalen uit de familie dat deze bedrijfsvorm nog verder zou gegaan zijn (legaal of niet?). In de archieven zijn echter geen sporen meer te vinden van verdere aanvragen voor exploitatie ná 1906.

Ook is bekend dat het domein door de Duitse troepen opgeëist werd in 1914. De onderstaande foto (**) getuigt dit met Albert rechts en bovenaan een Duitse soldaat. Wat en waar die opgevorderde vrouwen uit Raversijde en Middelkerke precies moesten uitvoeren is niet gekend. Blijkbaar was het een onderhoudsploeg met primitieve borstels en allen op klompen. Een min of meer gelijkaardige foto op dezelfde site is voorhanden, ditmaal zonder Albert, maar met meer soldaten en werklui met schoppen in de hand. Staan ze vóór de fabriek van Albert ? Kan best zijn, in elk geval het bordje achteraan spreekt onder andere van "Zutritt verboten" wat de opeising door de Duitsers zou verklaren.

Hoe dan ook, door de gebrekkige (of soms ontbrekende) visaanvoer in Oostende tijdens de oorlog was er weinig mogelijkheid om levertraan te produceren. Albert moet waarschijnlijk ook zijn activiteit als "hovenier" aangepast hebben. Trouwens, in die periode stond hij als "landbewerker" ingeschreven in de registers van Middelkerke. Zijn talrijk gezin moest toch op één of andere manier gevoed worden?

Op oudere leeftijd ging hij van z'n renten leven en verkocht af en toe een stuk grond. Zijn laatste verblijfplaats was Oostende Steenweg 298 in Raversijde. Dit is nu de Nieuwpoortsesteenweg, niet ver van de huidige bakkerij in Raversijde. Op de prentbriefkaart (**) staat Albert trouwens voor zijn gevel (met de handen in de zijde) drie huizen voorbij de "Grand Bazar".

Echtgenote Emerancia Rosalia Pepers stierf op 14-04-1926. Het jaar vóór de dood van Albert werden zijn bezittingen dan in 1934 openbaar verkocht en ingekocht door de zoon Octaaf Ramon en behoren nu nog toe aan zijn afstammelingen. In de openbare verkoop zat ook nog het huis van Albert Ramon op de "Oostende Steenweg", hier bovenaan op de foto.

In de volksmond had Albert in Raversijde de bijnaam van 'Berten Traanteute' omwille van zijn levertraanbedrijf. Hij verliet uiteindelijk Middelkerke en ook deze wereld op 7 januari 1935 op een leeftijd van 83 jaar. Een gezegende leeftijd in die periode en wellicht te danken aan vele proeverijen van zijn .....LEVERTRAAN !

De auteur is betrokken bij de renovatie en uitbreiding van het Nationaal Visserijmuseum te Oostduinkerke en deed onderzoek naar visverwerkende nijverheden in vorige eeuwen.

Referenties en documentatiemateriaal:

(*): *Provinciaal Archief West-Vlaanderen - St Andries Brugge, Hinderlijke Bedrijven*

(**): *Nicky Vileyn, achter-achter kleinzoon van Albert Ramon*